

Krúdy Gyula

Czére Béla monográfiája

Ahogy lesüllyedt tengerek üledékel terítik egymásra a múltat és a jelenet, a mai táj arcába rajzolva az ősi kagylókat, csigákat, kőveket, úgy teríti egymásra a múlt és a jelen időskijait, úgy szövi egymásba a valóság és a látomás képsorait Krúdy Gyula, a magyar próza különleges tebenségű mestere.

Ahogy a könyveknek, úgy az íróknak is megvan a maga sorsa. Krúdy Gyulának például az, hogy hatalmas, századunk magyar prózairodalmában meghatározó szerepet játszó életműve — néhány kivételes esztendőitől eltekintve — nem részesült méltó elismerésben. Hosszú és termékeny pályakezdet után csak 35 esztendő korára, önálló hangjának megtalálása, az első Szindbád-sorozat és a Vörös postakocsi megírását követően, 1913 és 1918 között volt igazán népszerű. Amikor legjobb műveit alkotta, 1919 és 1922 között, majd élete végének nagy korszakában, a húszas évek végén, a harmincas évek elején csak szűk olvasórétegek, főleg irodalomárok, írók becsülték. Halála, 1933 után több mint egy évtizedig szinte teljes csönd vette körül, majd 1945 és 1948 között rövid reneszánsz következett, aztán megint hat-nyolc év karantén. Mintegy harminc esztendeje azonban végre „meglelte honját a hazában”: két életműkiadás, számos résztanulmány és néhány kismonográfia jelzi „beérkezését”.

Mindmáig hiányzott azonban az a teljes oeuvre-t áttekintő tudományos, népszerű ismeretterjesztő munka, mely biztos eligazítást nyújt mind az életrajzban, mind a művek sokaságában, megmutatja a változatos pályáivét, megvilágítja a bonyolult stiluskérdéseket és kijelöli az író helyét irodalmunk történetében. Czére Béla könyvével most ez is megszületett, méghozzá Krúdy Gyula munkásságához méltó színvonalon.

Czére nem akar minden áron új szempontok és elméletek kidolgozásával villogni, inkább a tengeri mű között a tájékozódás megkönnyítésére törekszik, kijelöli a legfontosabb regények és elbeszélések támpontjait és a formai kérdéseket összegezve fejt ki a maga véleményét Krúdy alkotóművészetéről.

Az eligazításhoz mindenekelőtt megbízható periodizációra törekszik. Az első nagy alkotói korszakot a Krúdy-hasonmások, Szindbád és Rezeda Kázmér reprezentálják 1911 és 1917 között. A másodikba a látomásos lírai regények tartoznak, melyeknek születési évszámai 1918 és 1921 közé esnek. A *Lírai realizmus és anekdotizmus* fejezetcím az utolsó korszak műveit elemzi. Érdekes, hogy ez utóbbtól — szemben a két előzővel — megtagadja a „nagy” jelzőt, holott ezek az évek hozták meg *Az élet álom* elbeszéléseit és a *Boldogult úrfikoromban* szintézis értékű regényét. Egy jelzőn, illetve annak a hiányán azonban nem érdemes fennakadni — annál is inkább, mert Czére olyan szépen és mélyrehatóan elemzi ezeket az írásokat is, hogy végső soron maga cáfol rá szűkkeblőségére.

Máskülönbén is e monográfiának a rendszerezés mellett a műelemzés az erőssége. A mikszá-

thos írások sajátos, „krúdys” tartalma és iróniája, a Szindbád-elbeszélések „fejlődésrajza”, a zsoldos-novellák újrafelfedezése, A vörös postakocsi és az Őszi utazások... lélekrajzi újszerűsége, a Napraforgó egészen eredeti szín- és gondolatvilága, az Asszonyágok díja látomásossága és az N. N. önfeltáró vallomásossága egyaránt „fényre derül” e lapokon, melyekről csak mintát vettünk az említettekkel. Nem hagyható azonban szó nélkül a toredékben maradt Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban címet viselő szürrealista regény bravúros feltárása és a Hét bagoly életművet átvilágító felmutatása. Talán csak A podolini kísértetet becsüli túl Czére, ám ez is érthető, hiszen e regény mintegy összefoglalja a „mikszáthos” korszakot.

Igen érzékletesen jellemzi a Krúdy-attitűdöt, amikor a legendák, a talajt vesztett életek világát tárja elének, amikor felhívja figyelmünket a középkori haláltáncok freudista jellegére, amikor az alteregókban kimutatja a szerepkeresés és szerepjátszás változatait, amikor az ideálok megszépítő átformálásának és a kiábrándító valóság összeütközésének műveket teremtő erejéről ír. Fontos közlendője van a szűkebb haza — a Nyírség — ihlető erejéről, a halálélmény megrendítő jelentkezéséről a tizes és húszas évek fordulóján.

A stílusról talán kevesebbet ír, mint azt várnánk egy olyan íróval kapcsolatosan, aki művésze volt a megformálásnak. De amit Czére mégis közöl e tárgyban: az erős, felfedező és összefoglaló értékű.

Talán nem jelentőségének megfelelően ír Krúdy hatalmas publicisztikájáról, de tény, ha erre is részletesen ki akarná terjeszteni monográfiáját, talán egy egész könyvecskével kellene megtoldania munkáját.

Mindennél fontosabb azonban, hogy Czére Béla, amikor kijelöli Krúdy Gyula helyét a magyar és a világirodalomban, amikor rávilágít azokra a sajátosságokra, amelyek a Szindbád íróját a modern regényírás egyik legeredőbb alkotójává avatják, akkor nemcsak összehasonlításokat tesz, hanem maga is megtalálja azt a hangot, amely ennek az egyedül jelenségnek a megfogalmazásához szükséges: „Krúdy művésze nem pusztán analógiát mutat a széppróza kifejezési lehetőségeit a líra irányába tágitó novellisztika és regényirodalom képviselőinek munkásságával, hanem — más, kevésbé intellektuális módszerrel mint Proust, de az ő színvonalán — szintetizálja, ki is teljesíti a lírához közelítő próza újszerű eredményeit. Krúdy művészetét tehát olyan irodalmi térképre kell rárajzolnunk, amelyek neoromantikus, impresszionista, szecessziós és szimbolista vonulatában, sőt a valóság és irrealitás egymásba montirozásának expresszionista és szürrealista magaslatáiban az ő művei jelzik a csúcspontokat.”

Nem kifejezetten könnyű olvasmány Czére Béla könyve. De aki szereti Krúdyt, ezt a monográfiát is kedvelni fogja. (Gondolat)

Barta András